

ПРИЙОМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТВОРЧИХ УЯВЛЕНЬ ПЕДАГОГА ТА СТУДЕНТІВ НА ЗАНЯТТЯХ

К.М. Панкратов

Доцент, кафедра природознавчих наук ОНПУ

Досить важливу роль в побудові заняття як в середній, так й у вищій школі відіграє творче уявлення. Педагог, готуючись до кожного заняття, незалежно від його форми (лекційне, практичне, семінарське тощо) складає план його проведення, при цьому використовує досвід, що накопичено в процесі діяльності, та свої уявлення. Уявлення – основна складова педагогічної діяльності, оскільки це підґрунтя майстерності педагога [1]. Для неї характерна можливість подолання стереотипів власних думок, готовність до сприйняття та впровадження інновацій під час проектування педагогічного процесу, творче структурування змісту матеріалу для втілення педагогічних задумів; визначення обсягу і способів організації самостійної навчальної роботи студентів. З іншої сторони, багаточисельна аудиторія студентів своєю активною роботою на занятті вносить деякі зміни в план, складений викладачем. І в цьому можна завдячити в достатній мірі уявленню.

Уявлення – процес створення образів предметів, ситуацій, явищ шляхом перетворення знань, що має людина, у нові сполуки. Уявлення – це психологічний процес. Різноманітність уявлень залежить від глибини знань людини, від її життєвого досвіду. Перерахуємо основні функції уявлення: представлення дійсності в образах, регулювання емоційних станів, формування внутрішнього плану дій, планування та програмування діяльності.

Існує декілька точок зору як на уявлення, так й на окремі його сторони.

Довгий час в науковому світі домінувала ідея про неможливість навчання уявленням. Практично неможливо примусити себе уявити або не уявити що-небудь. Процес починається сам по собі. Однак ця точка зору була

відкинута. Англійський вчений Г. Уоллес довгий час вивчав процеси нових відкриттів відомими людьми, виділив чотири етапи процесу творчості:

1. підготовка (зародження ідеї);
2. дозрівання (концентрація, “стягування” знань, які прямо або косвено відносяться до даної проблеми, добування інформації, якої на даний момент не вистачає для вивчення питання);
3. осяяння (інтуїтивне “схоплення” отриманого результату);
4. перевірка.

Була також ідеалістична концепція фантазії. В ній стверджувалось її повна спонтанність, вільність від навколишнього середовища, вона є результатом саморозвитку, зароджується в людині як духовна сила, як прояв її енергії.

Гіпотеза виняткових знахідок – всі відкриття були зроблені в результаті виняткового співпадіння кількох образів сприйняття або зіткнення людини з деякими зовнішніми обставинами. Для того, щоб збудувати принципово нове, оригінальне, необхідно пасивно чекати щасливого винятку. З цих тверджень можна зробити висновок, що людина для відкриття щось нового не докладає ніяких зусиль.

Гіпотеза рекомбінації – уявлення направлене на перестановку відчуттів, принципів, правил шляхом проб та помилок.

Відрізняють три види уявлення – антиципіруюче, активне та пасивне.

Антиципіруюче уявлення – базується на здатностях людини передбачити результати своєї діяльності. Таке уявлення добре розвинене у людей, хто має добру інтуїцію та впевнений в собі.

Пасивне уявлення направлене на утворення образів, що відповідають новим потребам особистості. Певним чином, образи такого уявлення зберігають та посилюють позитивні емоції, негативні емоції витісняються або сильно послаблюються. В пасивному уявленні можна виділити ненавмисне уявлення. В ньому образи утворюються при загальному послабленні свідомого контролю та наявності малоусвідомлених потреб. Такі

образи виникають у станах сну, дрімоти, галюцинацій, а також мрій. Вони не пов'язані ані з поведінкою, ані з волею.

Активне уявлення направлене в майбутнє та представляє собою процес розв'язання творчої або особистісної задачі. В такому уявленні людина оперує одиницями конкретної інформації в визначеній області для утворення нових оригінальних зв'язків між ними. Активне уявлення буває відтворюючим та творчим.

Відтворююче базується на основі інформації, що сприйняла людина [2,3]. Ця інформація чисто знакова – числова, графічна, нотна, словесна. Зміст такого уявлення не є первинним по відношенню до образів, що відтворено їх автором та відображених у знаках.

Творче уявлення засноване на оперуванні конкретними чуттєвими образами або наглядними моделями думок, при цьому має черти узагальненого пізнання та абстрактних уяв, що об'єднує його з мисленням [4]. Тут можна відрізнити об'єктивно та суб'єктивно нове. До об'єктивно нового відносять образи, ідеї, які не існують ні в ідеальному, ні в матеріалізованому вигляді. Це нове не повторює вже існуюче, воно є оригінальним. Суб'єктивно нове – нове для даної людини. Воно у відмінну від об'єктивно нового може повторювати існуюче, але про це людина не знає.

Творче уявлення проходить як аналіз та синтез знань людини, що накопичуються нею в процесі всього життя. На основі творчого уявлення працею людини може бути створена деяка річ, предмет, але образ може залишитися на рівні ідеального складу з причини неможливості його практичної реалізації.

Творчим уявленням можна оволодіти, якщо навчитися використовувати його прийоми та методи. Зупинимось на основних з них.

Якщо комбінувати, з'єднати окремі елементи або частини декількох предметів в один образ, то такий прийом зветься аглютинацією. Завдяки такому прийому створено образ русалки (образ жінки – голова та тулуб, риби – хвіст та зелених водоростів – волосся). Про цей прийом сказав так

Леонардо да Вінчі: “Якщо ти хочеш примусити здаватися природним вигадану тварину, будь це буде, наприклад, змія, то візьми для її голови голову вівчарки або легавої собаки, приєднай до неї очі kota, вуха філіна, нос борзої, брові лева, скроні старого півня та шию водяної черепахи”. Аглютинація не є випадковим процесом, а цілеспрямований підбір насамперед продуманих черт та характеристик. Якщо людина в своїй думці намагається поєднувати одночасно кілька понять та здійснює злиття різних слів або їх частин, то це свідчить про шизофренію.

Акцентування (іноді називають підкреслюванням) полягає в тому, що в образі, що утворюється людиною, яка-небудь частина, деталь виділяється та особливо підкреслюється. Цей прийом дозволяє виділити найбільш суттєве, важливе в конкретному образі. Якщо акцентування буде розповсюджене на весь об’єкт, то він може отримати подальший розвиток. Існує два основних шляхи акцентування – це гіпербола (збільшення об’єкту в порівнянні з дійсністю) та лігота (відповідно зменшення об’єкту). Типовим прикладом акцентування були в романі Джонатана Свіфта “Путешествия Гулливера”.

Якщо уявлення, з котрих створюється фантастичний образ, зливаються, відмінності згладжуються, а риси подібності виходять на перший план, то кажуть про схематизацію. Кожна людина без напруги може уявити собі італійця, англійця, японця. Але якщо відповідати на питання про відмінності між ними, то це викличе у багатьох труднощі, так як ці образи живуть у вигляді узагальнених схем.

Для успішної адаптації в суспільстві необхідно мати високий рівень креативності. Тому зараз гостро постає питання навчання не тільки прийомам, але й методам творчого уявлення. Найвідоміший з них –це метод мозкового штурму. Вперше цей метод використав американський вчений А.Ф. Осборн. Ним було відмічено те, що генерувати ідеї в колективі набагато ефективніше, ніж індивідуально. Але досягненню високих результатів, на превеликий жаль, заважають певні перешкоди. Жорсткий стиль керівництва, боязнь помилок та критики, дуже професійний та занадто серйозний підхід

до справи, тиск авторитету більш здатних колег – це сильно стримує творчість та примушує працювати по шаблону. Діалог в умовах мозкового штурму дозволяє прибрати перешкоди, визволити творчу енергію учасників для вирішення творчої задачі [5]. На теперішній час дуже суттєвим є й те, що акцент переноситься на самостійність та відповідальність студента за формування його творчої активності. Поки що нерідко студент виступає пасивним об'єктом. Вже багато років пропагується, що студент повинен бути активним суб'єктом всього життя у ВНЗ. Також треба відмітити, що формування і розвиток творчої активності студентів потребують творчої самовіддачі від викладача, примноження та розвиток його творчого потенціалу, якісних перетворень в стилі педагогічної діяльності і підвищення її культури [6].

На заняттях також часто використовують метод евристичних або ключових питань. В навчанні їх ще називають навідними. Цей метод базується на таких закономірностях та відповідних їм принципах:

1. Проблемності та оптимальності. Шляхом вірно поставлених питань проблемність знижується до оптимального рівня;
2. Дроблення інформації (евристичні питання дозволяють здійснювати розбивання задачі на більш маленькі, підзадачі);
3. Цілепокладання (кожне нове евристичне питання формує нову стратегію – ціль діяльності).

В умовах вищих навчальних закладів використовують майже всі методи та прийоми творчого уявлення. Напевне, частіше використовують їх в процесі викладання гуманітарних дисциплін. Для дисциплін природничого циклу важливу функцію виконує доволі міцний формульний (математичний) апарат, правила та закони якого важко спростувати. Але якщо перенести час на декілька століть назад, то вчені досить широко його використовували. Наприклад, англійський фізик Фарадей вивчав взаємодію провідників з током на відстані, уявляв собі, що вони оточені невидимими лініями та порівнював їх із щупальцями. Пізніше він й відкрив силові лінії та явище

електромагнітної індукції. Зараз, на превеликий жаль, на заняттях мало розповідають про відкриття сучасності. А на таких заняттях можна б було використати всі свої можливості, в тому числі й уявлення.

Список літератури:

1. Шварп Н.В. Дослідження творчого потенціалу викладачів вищих навчальних закладів медико-фармацевтичного профілю / Н.В.Шварп, Л.Г.Кайдалова // Проблемы современного педагогического образования. Сер.: Педагогика и психология. – Сб.статей: - Ялта: РИО ГПА, 2015. – Вып. 47. – Ч.5. – С.244-250.
2. Тарасова Л.Е. Общая психология: конспект лекций/ Л.Е.Тарасова- М.: Наука, 2008. – 190 с.
3. Загальна психологія: підручник / О.В. Скрипченко, Л.В.Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. – К.: Либідь, 2005. – 464 с.
4. Макарова Л.Н. Критическое мышление преподавателя и студента: нейро-педагогические условия развития / Л.Н.Макарова // Альманах теоретических и прикладных исследований рекламы . – 2015. - № 1. – С.8-26.
5. Субочева А.Д., Субочева О.Н. Инновационные методы обучения как способы активизации мыслительной деятельности студентов/ А.Д.Субочева, О.Н.Субочева. // Международный научно-иссл.журнал. – 2014. - №9(28). – С.136-139.
6. Дудік А.О. Розвиток творчого потенціалу студентів педагогічних спеціальностей ВНЗ. [Електронний ресурс] / А.О.Дудік / - Режим доступу: <http://vwd.luguniv.edu.ua/archiv/NN17/12daovnz.pdf>